

En kulturhistorisk undersökning av Minneslunden på Stola herrgård

- Förslag till en underhållsplan

Therese Berglund

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Trädgårdens hantverk och design
22,5 hp
Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2014

En kulturhistorisk undersökning av Minneslunden på
Stola herrgård
- Förslag till en underhållsplan

Therese Berglund

Handledare: Evalena Öman

Kandidatuppsats, 22,5 hp
Trädgårdens hantverk och design
Lå 2014

Program in I Conservation, Gardening and Garden Design
Graduating thesis, 2014

By: Therese Berglund
Mentor: Evalena Öman

A cultural historical analysis of the Memorial site at Stola mansion.
- Suggestion to a maintenance plan.

ABSTRACT

The purpose with this essay has been to develop a simple and effective maintenance plan for the memorial site and the English park at Stola mansion, which is based by cultural historical and biological values that is available at the place today. To achieve the purpose of this paper following issues were questioned and answered;

- Which cultural and biological values are at the memorial site and the English park today?
- How could a maintenance plan for the memorial site and the English park at Stola mansion be developed to promote the memorial blocks?

This essay will process how a maintenance plan can be developed to the Memorial site and the English park at Stola mansion by literature- and map-studies, visits at the memorial site and the English Park and finally by interviews. The basis for the maintenance plan is in the cultural historical and biological values, which has been developed and compiled. The maintenance plan is supposed to be a tool in order to encourage the memorial place with its high cultural and nature values as well as the memorial blocks.

The result of the essay gives a report regarding 18th Century Stola mansion with the Ekeblad family in focus. Thanks to their contacts within the Swedish royal house the Ekeblad family is presented to the English parks and decides to arrange two parks at their own mansion. The English parks are described both national and international regarding their emerge and development. The memorial site with its memorial stones is described both by literature and by maps. By the historical part in the analysis the reader will get an understanding about the Ekeblad family and the English parks. This understanding will facilitate and valuate the cultural and historical values in the memorial site and the park.

Title in original language: En kulturhistorisk undersökning av Minneslunden på Stola herrgård. – Förslag till en underhållsplan.

Language of text: Swedish

Number of pages: 53

Keywords: English park, Stola manor, cultural historical values, biological values, maintenance plan, memorial site.

Förord

Efter tre år på Institutionen för kulturvård i Mariestad på utbildningen Trädgårdens hantverk och design via Göteborgs universitet är det slut. Utbildningen har gett mig en fördjupning av mina intressen, stor kunskap och många minnen som kommer finnas livet ut.

Genom utbildningen har jag lärt mig trädgårdsskötsel, odling, beskärning, gestaltning och mycket mer. Första kontakten med en kulturhistorisk värdering fick jag i kursen Kulturvårdens teori och historia, hösten 2012. Jag tyckte det var en mycket intressant uppgift som vi skulle utföra, då mina intressen kring historia och trädgård är stora. Efter den kursen var det ganska klart för mig vad jag ville skriva om men främst om vilken plats, Stola herrgård.

Jag vill tacka mina klasskamrater för de tre år som vi har studerat ihop och kunna utbyta tankar, kunskap och intressen med. Vill tacka speciellt er som satt och jobbade i sal 309 under examenstiden, där vi hittade stöd hos varandra genom att peppa varandra, föra diskussioner och ge råd. Tack till min handledare Evalena Öman som har gett råd och styrt mitt arbete i rätt riktning. Tack till alla informanter som har hjälpt till med information till arbetet. Tack Matilda Eriksson.

Lidköping, maj 2014

Therese Berglund

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	11
1.1 Bakgrund	11
1.2 Problemformulering och frågeställningar.....	12
1.3 Syfte och målsättning	12
1.4 Befintlig kunskap.....	12
1.5 Avgränsningar	13
1.6 Metod och material.....	13
1.6.1 Intervjuer och samtal	13
1.6.2 Litteraturstudier	13
1.6.3 Platsbesök	14
1.6.4 Kartstudier	14
2. Undersökning	15
2.1 Historien om Minneslunden på Stola herrgård.....	15
2.1.1 Claes d.ä. Ekeblad (1669-1737)	15
2.1.2 Claes d.y. Ekeblad (1708-1771)	17
2.1.3 Claes Julius Ekeblad (1742-1808).....	18
2.1.4 Första Minneslunden	19
2.1.5 Minneslunden	20
2.2 Engelsk park	21
2.2.1 Engelsk park internationellt.....	22
2.2.2 Engelsk park i Sverige.....	23
2.2.3 Forntiden i park	23
2.3 Kulturhistorisk och biologisk värdering.....	24
2.4 Nuläges analys.....	25
3. Resultat.....	27
3.1 Kulturhistorisk värdering.....	27
3.2 Biologisk värdering/Det gröna kulturarvet.....	29
3.3 Underhållsplan.....	30
3.4 Växtinventering	31
3.5 Resultat analys.....	31
4. Diskussion och slutsatser.....	32
5. Sammanfattning.....	34
Figurförteckning	35
Käll- och litteraturförteckning	37
Bilagor	40
Bilaga 1: Underhållsplan för Minneslunden och Engelska parken	41
Bilaga 2: Skrifterna över minnesstenarna och obeliskan i Minneslunden.....	44
Bilaga 3: ”Geometrisk Delination på sätheriet Stola 1” Torsten Lohm 1728.	52
Bilaga 4: ”Plan General des Jardins et Batimens et Environs a Stola” ca år 1750.....	53
Bilaga 5: ”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola” Författad år 1790 av Anders Sunnerström.....	54

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Minneslunden som ligger i en ekplanterad engelsk park, kallas för ”Popeln” efter en dikt av skalden Alexander Pope. Dikten är inristad på en fyrkantig obelisk som restes år 1790 av Claes Julius Ekeblad och hans fru Brita Margareta Horn (Westrin 1986, s. 24-25). Det finns åtta stycken minnesstenar, räknat med obelisken. Alla minnesstenarna är av grå kalksten (RAÄ). Alla stenar är fasta fornlämningar och skyddas enligt kulturminneslagen 2 Kap. Minneslunden är till för att minnas och hedra de bortgångna medlemmarna av släkten Ekeblad samt arkitekten Carl Hårleman som var en mycket god vän med Claes d. y. Ekeblad. Minneslunden ligger i en sydvästlig riktning från Stola herrgård och är idag ett besöksmål och ett rekreationsområde.

Stola herrgård ligger på Kållandshalvö, Strö, ca 15 km nordvästlig riktning från Lidköpings centrum i Västra Götalands län. Huvudbyggnaden där den står idag, uppfördes åren 1713–1719 av riksrådsmannen Claes d. ä. Ekeblad. Stola har funnits sedan medeltiden och har ägts av flera olika personer och släkten. Släkten Ekeblad ägde Stola ca 1530–1808 i sju generationer, från far till son. Claes d. ä. tillhörde den femte generationen av Ekeblad. Idag ägs Stola herrgård och trädgården av en stiftelse som tillkom år 1985 genom Holger Ander, som var den siste private ägaren. Jordbruket och övrig mark tillägnades släkten Ander och idag förvaltas det av Joakim Ivarsson. Jordbruket består av spannmålsodling och djurhållning. Kerstin och Lennart Gustafsson bor i undervåningen av herrgården och sköter rundturer på Stola idag genom stiftelsen. (Stola stiftelsen).

År 1966 byggnadsminnesförklarades delar av herrgården och år 1985 utvidgades skyddet ytterligare. Huvudbyggnaden, som även kallades Corps-de-logiet, med dess trädgård som ligger innanför stenvuren samt Minneslunden i den engelska parken, över släkten Ekeblad som ligger i sydvästlig riktning från huset ingår i byggnadsminnesförklaringen. Det finns dock ingen tydlig beskrivning om vart byggnadsminnesförklaringens gräns är i Minneslunden. (BBR).

Det finns ingen riktig klarhet i vem som ska sköta Minneslunden, det är en fråga som ställs mellan stiftelsen och Ivarsson berättar informant 1. Lidköpings kommun gör vissa skötselinsatser i Minneslunden. Författarens intresse för Stola har alltid funnits med genom livet då familjen vistades mycket där.

I denna uppsats kommer jag att undersöka Minneslunden och den engelska parken vid Stola herrgård utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv samt biologiskt. En underhållsplan kommer att upprättas efter resultatet av den kulturhistoriska och biologiska värderingen av Minneslunden och den engelska parken.

Figur 1. Översiktskarta med Stolas position lilaprick. Karta: www.hitta.se

1.2 Problemformulering och frågeställningar

Dokumentationen är sparsam om Minneslunden vid Stola herrgård och informationen är begränsad till enstaka källor. Platsen har stora kulturhistoriska och biologiska värden som behöver belysas, bevaras och dokumenteras, vilket inte har gjorts sedan den utvidgande byggnadsminnesförklaringen år 1985 och vid en lövskoginventering år 2005. I beslutet av byggnadsminnesförklaringen står det att Länsstyrelsen lämnat råd och anvisningar om hur Minneslunden ska underhållas. Dessa råd lämnas i regel muntligt vid behov enligt informant 2. Det finns inga dokument om skötseln. Det finns dock en vårdplan från år 1981 som Länsstyrelsen har tagit fram med hjälp av Skogsstyrelsen när de utförde vård. Vårdplanens målsättning är endast att Minneslunden inte ska förbuskas. En uppdatering av dokumentet skulle behöva göras och förslagsvis i form av en underhållsplan som tar upp ett grundligare underhåll av Minneslunden och den engelska parken.

Uppsatsens frågeställningar är:

- Vilka kulturhistoriska och biologiska värden finns i Minneslunden och den engelska parken idag?
- Hur kan en underhållsplan för Minneslunden och den engelska parken vid Stola herrgård utformas för att främja minnesstenarna?

1.3 Syfte och målsättning

Syftet med uppsatsen är att ta fram ett underlag för en underhållsplan för Minneslunden vid Stola herrgård. Som underlag används författarens värdering av de kulturhistoriska och biologiska värdena som finns i Minneslunden och den engelska parken. Underhållsplanen blir till för att bevara de viktiga värdena och bibehålla den struktur som finns på plats idag.

Målsättningen för uppsatsen är att presentera en välfungerande underhållsplan som är framtagen och baserad på de olika kulturhistoriska och biologiska värdena i Minneslunden och den engelska parken.

1.4 Befintlig kunskap

Stola herrgård beskrivs i ett stort antal källor men främst då om byggnaden i sig som är unik och välbevarad i en karolinsk stil. Konsthistorikern Barbro Westrin har skrivit både böcker och artiklar om Stola som berör både byggnaden och trädgården men Minneslunden benämns begränsat. De källor som har varit relevanta för uppsatsen som beskriver Stola och släkten Ekeblad är främst Westrin (1986), Karling (1981) och Karlsson (1940).

Engelsk park beskrivs i ett flertal olika källor men de källor som har varit till stöd för uppsatsen är Andersson, Jonstoj & Lundquist (2000) och Blennow (2002) böcker. Boken *Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år* (Andersson, Jonstoj & Lundquist, 2000) beskriver de stora svenska parkerna och trädgårdars historia under fyrahundra år. Historien berättas genom de viktigaste aktörerna såsom trädgårdsarkitekterna, trädgårdsmästare och byggherrar. Bland trädgårdsarkitekterna finns Carl Hårleman beskriven som har en koppling till Stola herrgård. *Europas trädgårdar: från antiken till nutiden* (Blennow, 2002) beskriver trädgårdar från antikens Grekland till moderna trädgårdar och parker i Frankrike och Tyskland. Det finns ett kapitel som heter, den romantiska trädgården och landskapsträdgården, som beskriver den engelska parkens genomslag i Europa, en stil bestämd av det engelska landskapet.

I en lövskoginventering från år 2005 utfärdad på uppdrag av Lidköpings kommun, finns det beskrivet om de biologiska värden som finns i Minneslunden och parken i form av signal- och rödlistade arter. Vårdplanen som Länsstyrelsen i samarbete med Skogsstyrelsen har tagit fram för Stolas trädgård och park när de utförde skötsel beskriver att förbuskning av Minneslunden ska undvikas och en siktröjning ska göras vid behov ut mot åkern.

1.5 Avgränsningar

Uppsatsen kommer att avgränsas till Minneslunden och den engelska park som ligger i en sydvästlig riktning från huset. Historiskt kommer arbetet att avgränsas till tiden då Minneslunden uppkom, sent 1700-tal och fram tills idag. Detta med tanke på alla olika värden som har frambringats med stöd av tidens tand. Historien om Ekeblad kommer göras kortfattad då det redan finns litteratur som beskriver den mer utförligt. På grund av årstiden (vinter - vår) så kommer inte en fullständig växtinventering att kunna göras vid platsbesöken. För att få en fullständig inventering krävs flera platsbesök över hela växtsäsongen, vilket inte är möjligt inom uppsatsens tidsram.

1.6 Metod och material

De metoder och material som används för att möjliggöra detta examensarbete samt undersökningen är:

1.6.1 Intervjuer och samtal

Det har förekommit intervjuer och samtal under uppsatsens tidsram med personer från Länsstyrelsen i Västra Götaland och boende på Stola herrgård som också är medlemmar i Stolastiftelsen. Kontakten med Länsstyrelsen har utförts via telefonsamtal och e-post. Personerna som jag varit i kontakt med på Länsstyrelsen är Eva Björkman antikvarie på kulturmiljöenheten och John Dagobert landskapsarkitekt på naturvårdsenheten. De har hjälpt till med att hitta vårdplan och inventeringar över området vid Stola herrgård. Kontakten med Kerstin Gustafsson, boende och medlem i Stolastiftelsen, har utförts via e-post och inbokat möte på Stola. Hon har svarat på författarens frågor kring Stola, Minneslunden och skötseln i området. Gustafsson har även givit författaren ett dokument med texterna som står på de olika minnesstenarna som finns att se i **bilaga 2**.

1.6.2 Litteraturstudier

Grunden till uppsatsen har varit litteraturstudier. Syftet har varit att kunna ge en övergripande bild om 1700-talets Stola och den engelska parken. Samt ge en uppfattning om vad herrarna Ekeblad hade för tankar och tolkningar om sina ägor och naturen runt om. Litteraturen som valts ut har berört historien om Stola herrgård, Minneslunden och släkten Ekeblad. Likaså har litteratur om engelsk park och dess historia studerats samt hur engelsk park tog sig till Sverige och vidare ut till Stola herrgård. Tidigare arbeten om Stola herrgård har studerats och varit till stor hjälp genom att läsa och titta på källförteckningen för tips om källor. Uppsatser om engelska parker har också studerats men främst då deras källförteckningar för att hitta relevant litteratur. För att få en struktur och lättförståelig underhållsplan har *Kyrkogårdshandboken* (2012) används som mall. *Kyrkogårdshandboken* (2012) valdes för att författaren har använt sig av boken i en annan kurs och tycker att den tar upp det visentliga. I boken beskrivs det utförligt hur skötseln ska utföras inom olika områden och det är ett bra upplägg på skötselplanerna. För den kulturhistoriska värderingen har Flincks (2013) bok använts och även hennes system. Flincks (2013) system kom författaren i kontak med i kursen

Vetenskaplig teori och historia. Systemet är anpassat för att kunna appliceras i en historisk park och testat av författaren en gång tidigare därför valdes Flink (2013) . En underhållsplan beskriver det långsiktiga målet i vårdprogrammet som ska åstadkommas i en trädgård eller park. Ett vårdprogram är ett grunddokument som innehåller all den historiska kunskap som förvaltaren behöver veta om trädgården eller parken innan en underhållsplan kan upprättas. Med ett långsiktigt underhåll så kan både trädgården eller parken bevaras och förändras. Underhållsplanen ska innehålla en fortlöpande skötsel för trädgården eller parken som även vid ägarbyten ska fungera. (Flinck 2013, ss. 58-59)

Inventeringar som Länsstyrelsen i Västra Götaland har skickat över via e-post har varit ett stöd i den biologiska värderingen. Länsstyrelsen har även skickat över en vårdplan som har varit grundande till underhållsplanen som har upprättas genom detta arbete.

1.6.3 Platsbesök

Platsbesöken på Stola herrgård, Minneslunden och den engelska parken har skett vid fyra tillfällen mellan februari – april 2014 . Vid besöken har det fotograferats och dokumenterats vid Minneslunden och i den engelska parken. Dokumentation har varit att beskriva de olika kulturhistoriska värdena i området samt en växtinventering av de växtmaterial som syns vid de olika besöken. Vid kulturhistoriska värderingen hade ett dokument skrivits fram med de olika kriterierna för att underlätta hanteringen av informationen. Vid ett av besöken följde Evalena Öman, lärare vid Göteborgs universitet och landskapsarkitekt, med ut till Minneslunden för att hitta de gamla gångarna som finns med på kartan från år 1790.

1.6.4 Kartstudier

Kartstudier har utförts på Väster götlands museum i Skara, avdelning Backspegeln, i Västra Götalands län. I Skara studerades två olika sorters kartor över Stola herrgård, den ena kartan är en projektkarta från ca år 1750 och är troligen planerad av Carl Hårleman ”Plan General des Jardins et Batimens et Environs a Stola”. Den andra är en uppmättningskarta från år 1790 signerad Anders Sunnerström ”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola”. På Lantmäteriets internetsida Historiska Kartor har det studerats en uppmättningskarta från år 1728 signerad Torsten Lohm ”Geometrisk Delination på sätheriet Stola 1”. Kartorna har varit till hjälp för att få en förståelse över hur området har sett ut på 1700-talet och informationen har till viss del kunnat appliceras genom de spår som fortfarande syns idag.

2. Undersökning

Undersökningens syfte har varit att hitta fakta och information utifrån den litteratur som varit relevant för uppsatsen och för att skapa en bild av 1700-talets Stola herrgård, Minneslunden och den engelska parkens historia. Genom undersökningen samlas all fakta fram för att kunna göra en värdig kulturhistorisk värdering av Minneslunden och den engelska parken. Tillsist skrivs en underhållsplan fram utifrån all fakta och information som har framkommit.

2.1 Historien om Minneslunden på Stola herrgård

Stohla sätesgård, som av urminnes tider hört till en och samma familj, nämligen Ekebladska, och nu var hans Excellens Riksrådet Herr Greve Clas Ekeblad tillhörig, låg på en angenäm ort eller liten höjd, 5 kvart ifrån Lidköping, omgiven med ängar och åkerfält, varomkring stod små kullar och lundar, så av aspar som ekar, dels vilda, dels planterade; alla ägorna stängdes inom en kanal eller grav, vilken med bägge ändar hade sitt utlopp i Vänern, som stötte till på västra sidan.

(Linné 1965, s. 57)

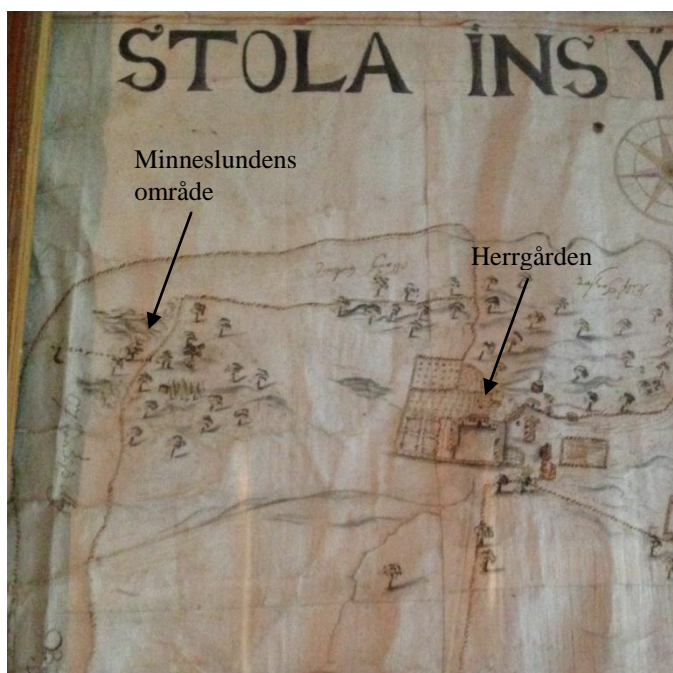
Så här beskriver Carl von Linné Stola herrgård och dess ägor vid sitt besök år 1746. Som det har nämnts tidigare i uppsatsen har Stola herrgård haft flera olika ägare och släkten genom tiderna. Den största och främsta släkten som förknippas med Stola är släkten Ekeblad som befann sig där i sju generationer mellan åren ca 1530 – 1808. Alla ägare av Stola under 1700-talet har beskrivit sin förkärlek till platsen med dess natur, och längtat till den när de har varit borta och tjänstegjort vid hovet (Karling 1981, s. 340). Det århundradet som kommer beskrivas närmare är 1700-talet eftersom den engelska parken och Minneslunden anlades vid detta århundrade. För att förstå hur den engelska parken och Minneslunden blev anlagd så måste historien börja med Claes d.ä. Ekeblad.

2.1.1 Claes d.ä. Ekeblad (1669-1737)

Son till Johan Ekeblad och gift med Hedvig Mörner af Morlanda (1672-1753), han tillhörde den femte generationen Ekeblad som figurerade på Stola (Westrin 1986, s. 9). Det är Riksrådet Greve Claes d.ä. som uppförde dagens stenbyggnad mellan år 1713-1719 i karolinsk stil och trädgården som var i den franska barockstilen med tuktade träd och buskar samt välordnade grusgångar (Westrin 1986, ss. 22-23). Barockträdgården är inte längre befintlig mer än exedran (halvcirkelformad stenmur) bakom huset i dagsläget. Arealer över trädgården finns som gott kvar och parken har till den mån som det går med levande material kvar samma yttre struktur som på 1700-talet tack vare att Stola stod öde i nästan 100 år.

Inne i herrgårdens förstuga hänger en inramad karta över Stola som har namnet ”Stola insylta ägher och syö” som visar Stolas marker med fokus på skogen se **figur 2**. Kartan är inte daterad eller signerad så att det syns men med tanke på kartans skick så bör den inte tas ur sin ram. Efter en teori från Barbro Westrin hade Claes d.ä. varit i Pommern, där främst lövskogar värderades högt och vid hemkomsten ville han kartera sina ägor med lövskog (Friberg 1998, s. 12). Vilket kan förklarar fokuset på lövskogen och inte på byggnaderna samt att huvudbyggnaden inte är klar och de gamla byggnaderna fortfarande finns kvar.

På kartan ”Geometrisk Delination på sätheriet Stola 1” från år 1728 av Torsten Lohm, finns det markerat två ekplanteringar som är inhägnade se **figur 3**. Väster om huset ligger en av ekplanteringarna i den före detta ”Kalvhagen”. Sydväst om huset ligger den andra i området ”Backa” även kallat ”Kvarnbacken” tidigare på grund av en kvarn som var placerad i området. Dessa planteringar har utförts av Claes d.ä. och det är i det kuperade landskapsområdet ”Backa” som Minneslundens kommer att anläggas i (Westrin 1986, s. 23).

Figur 2. Kartan ”Stola insylta ägher och syö”. Originalen hänger inne i förstugan i Stola. Foto: Therese Berglund.

Figur 3. Uppmätning över Stola 1728. Ekplanteringarna är tydligt utmärkta på kartan. Karta: © Lantmäteriet.

Eken har betytt mycket genom tiderna i Sverige men extra mycket på Stola herrgård då förfäder till Claes d.ä. Ekeblad förde in ett ekblad i sitt vapen och därefter tog namnet Ekeblad, efter en ek som stod bakom herrgården. Det var först den fjärde generationen (år 1664) som började kalla sig för enbart Ekeblad efter vapnets sköldmärke. Claes d.ä. Ekeblad planterade även stora bestånd av ek på sina marker. Själva eken står för kraft och säkerhet. Det var det kraftigaste och värdefullaste trädslaget. Under en lång tid i Sverige var eken skyddad och tillhörde kronan. Det gällde alla ekar även de som stod på bönders privata mark, men adeln berördes inte så noga av lagen. Vid nedtagning av ekar var straffen hårda och böterna dryga. Ekarna användes bl.a. som virke till skepp inom den svenska flottan och där av skyddet. Adeln behöll trots allt sina ekar och utökade dem till ett stort ekbestånd som gav hög status och ekonomiska resurser. (Westrin 1986, ss. 7,10; Måreby 1995, ss. 9-10).

Linné skriver också om den gamla eken i sin dagbok efter sitt besök.

[...] var av åren så uppåten, att allenast den yttre barken, [...] uppehöll hennes gamla liv; hennes stam låg åt ena sidan nedböjd inemot jorden, var inuti ihålig, [...] En piedestal uppstodde denna ekens lutande kropp, på vilken följande verser voro skrivna [...]

*När jag för hundrad tio år
Så gammal war och swager,
At jag tyckts fådt mitt banesår,
Och sedt min sista dager,
Då stödde mig en hielpsam man,
Din Faders Fader Fader,
På Stohla sjelfwer bodde han,
Bar namn af EKEBLADER.*

*Nu kommer Sonens SoneSon
När floden börjar stjelpa,
Och är derom ejmindre mon,
Hur han mig ock må hielpa;
Så att ännu min gamla rygg
Kan tid och åren påcka,
Mot kjöld och hetta wara trygg
Och ej för stormen bäckta.*

*Jag skall frambära EKEBLAD
Til tacksamhet och offer,
På Stohla lefwe alltid glad
Båd' CLAS och CLAS Christopher.*

(Linné 1965, ss. 57-58)

2.1.2 Claes d.y. Ekeblad (1708-1771)

Son till Claes d.ä. Ekeblad och gift med Eva De la Gardie (1724-1786), tillhörde den sjätte generationen Ekeblad på Stola (Westrin 1986, s. 9). Under Riksrådet Greve Claes d.y:s tid på Stola så finns det inte någon uppmätning gjord, kanske på grund av att det inte skedde några större förändringar inom ägor men Claes hade stora planer för sitt Stola. Det finns nämligen en generalplan som läns museet i Skara förvärfvade under tidigt 1980-tal, med ett förslag på en nyanläggning av en stor vidsträckt park och en reglering av byggnaderna. Planen har försetts med en fransk rubrik "Plan General des Jardins et Batimens et Environs a Stola" som betyder ungefär "Översiktsplan över trädgårdar, byggnader och omgivning på Stola". (Karling 1981, s. 334).

Enligt Karling (1981) är projektet framtaget av Greve Ekeblads gode vän Carl Hårleman runt år 1750 men ritad av hans unga medarbetare Jean Eric Rhen. Det var under denna tid i den svenska trädgårdskonsten som Hårleman använde sig av stilen mellan barockträdgård (formträdgård) och engelsk park (landskapspark). På planen finns det flera vidsträckta vägsystem av alléer som möts i olika platsbildningar i form av runda, halvcirklar eller fyrkantiga platser se **figur 4**. En större trädgård i söder är planerad med kurviga promenadvägar samt luftiga friluftsrum med gräsmattor omgärdade av boskéer. Den dominerande delen i södra området är en kulle med en paviljong på. Utsikten som erbjöds från paviljongen och dess placering på kullen samt de svängda promenadvägarna ger en försmak på att det engelska parkidealet växte sig starkare under 1700-talet.

Det är inget som tyder på att projektet realiserades i sin helhet, men planen har förmodligen gett Claes Julius idén om att anlägga en engelsk park i området med kullen i söder. (Karling 1981, ss. 336,338-341).

Figur 4. "Plan General des Jardins et Batimans et Environs a Stola" ca 1750. Original hos Väster götlands museum.

2.1.3 Claes Julius Ekeblad (1742-1808)

Son till Claes d.y. Ekeblad och gift med Brita Margareta Horn (1744-1791), tillhörde den sjunde och sista generationen Ekeblad på Stola herrgård (Westrin 1986, s. 9). Genom sin far och farfars framfart inom hovet låg karriärbanan klar. Dock nådde Claes Julius aldrig riktig fram till samma höga ställning som sin far hade haft inom hovet men efterlämnade ett stort avtryck i historien ändå. Han var en mycket flitig brev- och dagboksskrivare. Genom sina lämningar har eftervärden kunnat få en inblick i hur adelslivet såg ut under den gustavianska tiden. Claes Julius tycks ha funnit sig väl tillrätta inom hovlivet men i samma stund som han åter var tillbaka på sitt Stola kunde det skrivas en rad i dagboken som löd: "Lycklig, den som får ständigt vara på landet priverad från vad hov och stora världen säga[...]" (Karlson 1940, s.33). Efter en tid på Stola längtade han åter tillbaka till nöjena inom hovet och i Stockholm. (Karlson 1940, ss. 30, 32-33).

Sinom tid blev han general major, landshövding i Skaraborgs län och överstekammarjunkare hos Gustav III (Fischer 1954, s. 27). Claes Julius var länge en nära vän med Gustav III:s bror Prins Carl och hade god kontakt även utanför hovet genom brevväxling (Erdmann 1925, s. 5).

Claes Julius beundrade de engelska parkerna, landskapsparkerna, väldigt mycket. Redan år 1768, genom vännen Greve Carl Adam Wachtmeister, hade han blivit introducerad till dess behag som landskapsparkerna utgjorde efter Wachtmeisters resa genom England. I ett brev från Wachtmeister till Claes Julius år 1768, skriver han så här:

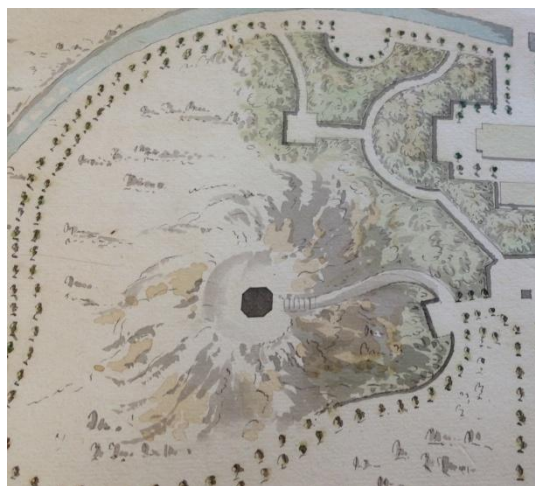
De engelska trädgårdarna äro vad som behagat mig mest av allt vad jag skådat i detta land.[...] Jag såg då de vackraste lantgårdar man kan tänka sig.[...] Tänk dig, jag behövde fyra timmar för att genomvandra trädgården och betrakta templen, alla fyrtio uppförda i grekisk stil och imiterande romerska byggnader. Jag har aldrig sett något så vackert.

(Erdmann 1925, s. 168)

Den kullen som hade en dominerande roll i söder (se **figur 6**) på förslaget ”Plan General des Jardins et Batimans et Environs a Stola”, tar Claes Julius tillvara på genom att kullens område i söder blir en samlingspunkt i den engelska parken se **figur 5**. Det är här ”Popeln” har rests och den kommande Minneslunden tar sin plats. (Karling 1981, s. 341).

Figur 5. Närbild från ”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola” år 1790. Bilden visar området över Minneslunden. Den fyrkantiga symbolen till vänster är obelisken. Original hos Väster götlands museum.

Figur 6. Närbild från ”Plan General des Jardins et Batimans et Environs a Stola” ca år 1750. Bilden visar kullen som hade en betydande roll i förslaget. Original hos Väster götlands museum.

Från Greve Claes Julius tid på Stola finns det en uppmätning med namnet ”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola” Författad år 1790 av Anders Sunnerström, som visar en barockträdgård och den engelska parken med dess slingrande gånger i ekplanteringarna. Det finns fyra stycken alléer på kartan som sträcker sig från huvudbyggnaden över kålgården och söderut mot ekplanteringen ”Backa”. Alléerna övergår till slingrande gånger som tar vandraren runt i den engelska parken.

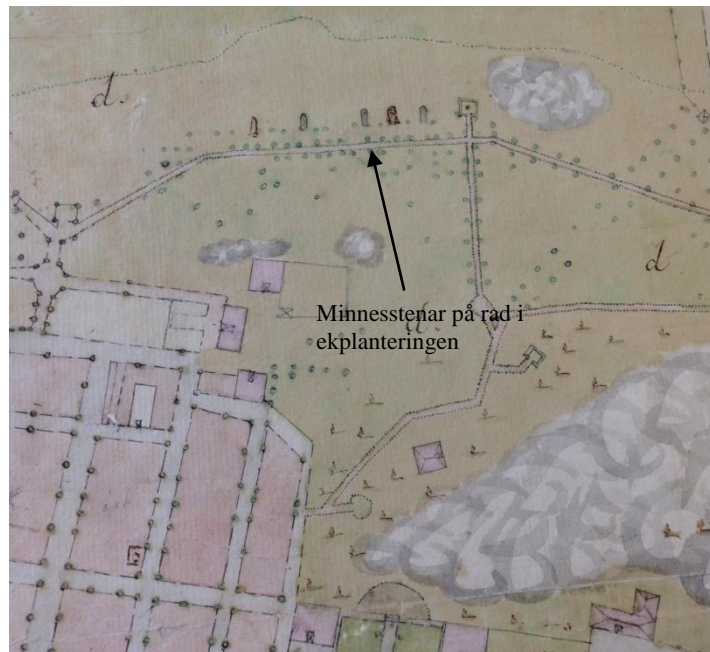
2.1.4 Första Minneslunden

På uppmätningen från år 1790 av Anders Sunnerström finns det markerat fem stycken minnesstenar på rad i den västra ekplanteringen, ”Kalvhagen”, det var här den första Minneslunden skapades. Den första stenen som restes och som finns kvar på sin plats än idag är Claes d.y. minnessten över faderns ekplantering med texten:

Desse Ekar med Egen Hand planterade av Riksrådet Greve Claes Ekeblad, som var född den 20 febr 1669 och efter en ärofull vandel avled den 23 febr 1737, blive i långliga tider ibland många andra bevis, grönskande vedermålen av dess omsorg för denna ortens prydnad och denna sten upprest av dess Son, Riksrådet Grv Claes Ekeblad, en beständig påminnelse för efterkommande att vörda dess minne.

(Sundholm 1982, s. 14)

Efter Carl Hårlemans död år 1753 reste Claes d.y. en minnessten över sin bortgångna vän i sin fars ekplantering bredvid den andra stenen se **figur 7**. Även denna ekplantering hade gjorts till en engelsk park av Claes Julius. Någon gång mellan åren 1786 och 1790 placerade Claes Julius minnesstenar på rad i samma område, över sina bortgångna föräldrar Claes d.y. Ekeblad och Eva (De la Gardie) Ekeblad. Det har även stått en sten över minnet av solståndsdagen år 1748, det var då Pehr Elvius fastställde Stolas latitud. Stenen är nu mera inmurad i väggen nere i Förstugan i huset. (Westrin 1986, s. 23).

Figur 7. Närbild över första Minneslundan som ligger i "Kalvhagen". Bilden är ifrån "Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola" från år 1790. Original hos Väster götlands museum.

2.1.5 Minneslundan

Minneslundan, där den ligger idag, skapades av Claes Julius och hans fru Brita genom att de reste en fyrkantig obelisk med skalden Alexander Popes dikt ingraverad år 1790 på en klippavsats i parken, placerad på en plåtå uppbyggd av kalksten som förmodligen kommer från Kinnekulle (Westrin 1986, s. 25). Obeliskan är en typisk faktor i en engelsk park och att det är en dikt ingraverad i den gör den ännu mer tidstypiskt. Någon gång efter uppmätningen från år 1790 flyttad Claes Julius minnesstenarna över Carl Hårleman, Claes d.y. Ekeblad och Eva (De la Gardie) Ekeblad från västra ekplanteringen, "Kalvhagen", till den södra ekplanteringen "Backa" och placerad dem vid obeliskan och bildade en minneslund. Efter hand ökades antalet minnesstenar i Minneslundan med avlidna familjemedlemmar: Brita Margareta Horn d. 1791, Claes Julius Ekeblad d. 1808, Carl Gustaf Piper d. 1811 och Hedvig Catharina Piper f.d. Ekeblad d. 1812 (Westrin 1986, s.25).

På "Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola" från år 1790 finns de fyra alléerna som övergår till slingrande gångar. Där de alla fyra möts ligger Minneslundan. För att ta sig till Minneslundan idag är det bara en allé som är intakt och det är den tredje räknat från sydost. På kartan är just denna allés träd markerat med blå färg och de övriga alléträden är grön färgade. Det kan bero på att allén inte var planterad vid uppmätningen men att den var planerad, därav ett annat färgval. Det stödjer även beviset för att allén är yngre än de övriga med tanke på att det bara är den kvar som är intakt. Stigarna

som slingrar sig runt i parken på uppmätningen syns inte tydligt i landskapet idag. Det finns en stig kvar och det är den som tar dig från allén till Minneslundens. Se **figur 8**.

Figur 8. "Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola" författad av Anders Sunnerström år 1790. Original hos Väster götlands museum.

2.2 Engelsk park

På Nationalencyklopedins hemsida definieras *engelsk park* i en kort version så här:

engelsk park, trädgårdstyp som uppstod på 1700-talet i opposition mot den franska barockträdgårdens stränga former. Grunden till en engelsk park är det engelska pastorala beteslandskapet; typiskt är slingrande stigar, oregelbundna vattenytor och vegetationsdungar. [...]

(Nationalencyklopedin, 2014)

Naturen skulle komma i första hand vid anläggande av en engelsk park, landskapspark eller den romantiska trädgården som de även kallades för också. För att förstärka den naturliga miljön så kunde små kullar byggas, slingrande bäckar dras in och dalskänkor skapas för att få rätt uttryck av en landskapspark. Det drogs gångsystem som var böljande genom hela parken för att promenaderna skulle ge olika sorters upplevelser utmed stråket.

Upplevelserna kunde vara olika sorters statyer, byggnader, monument, utsikter över landskapet, vattendrag, sjöar, ångar eller ståtliga träd och buskage. Upplevelserna placerades ut med mycket eftertänksamhet utefter promenadstråket, efter en dunge eller i en siktlinje. Lusthus och antika byggnader var vanligt och dessa placerades på en höjd i fullt solsken medan grottor och eremitage placerades i en skuggigdel av parken. Siktlinjerna var viktiga på grund av hur vandraren skulle se upplevelserna från olika ställen och håll i parken. Strävan var att ha långa fina vyer, upplevelser, kontrasterna mellan ljust och skuggigt, öppet och slutet, färg och form.

2.2.1 Engelsk park internationellt

Under första halvan av 1700-talet tog en ny trädgårdsstil form i England som sedan spreds vidare till övriga Europa i mer eller mindre förvandlad form. En stil som byggde på det engelska beteslandskapet och en protest mot den tuktade franska stilen. Landskapet skulle förstärkas och kompletteras men samtidigt förskönas så att det även passade konstnärernas ideal eller den pittoreska landskapsbilden som skulle läsas som en tavla. Skalden Alexander Pope (1688-1744) skrev om den nya trädgårdskonsten i England med vikten kring det pittoreska: ”All trädgårdskonst är landskapsmåleri. Precis som ett landskap att hänga upp på väggen. [...]” (Blennow 2002, s. 207) se **figur 9**. Det var en viktig del att parken fylldes med upplevelser av tempel och andra klassiska monument med anor från den antika kulturen, nutiden skulle blandas med historien vid promenaderna se **figur 11**.

Det finns flera stora namn inom trädgårdsvärlden på 1700-talet men de främsta namnen från England är William Kent och Lancelot ”Capability” Brown som förknippas med den engelska parken fast på olika sätt. Kent arbetade med det romantiska, pittoreska landskapsträdgårdarna medan Brown arbetade med att förstärka och komplettera det befintliga och naturliga back- och beteslandskapet. (Blennow 2002, ss. 205-207).

I Frankrike fick den engelska parken genomslag andra halvan av 1700-talet och då med hjälp av filosofen Jean-Jacques Rousseaus (1712-1778) motto ”tillbaka till naturen”. Det bildades landskapsparker i engelsk romantisk stil fast med ett välordnat franskt uttryck. De första anläggningarna av engelsk park, som var av mindre storlek, blev oftast ett tillägg i de redan befintliga formträdgårdarna. Den park som svarar bäst mot den engelska parkstilen är Ermenonville som är den mest berömda landskapsparken i Frankrike. De restes bland annat monument och minnesstenar i parken se **figur 10**.

Det är i Ermenonville som Jean-Jacques Rousseaus är begravd ute på en holme i den landskapspark som Markisen de Girardin anlagt efter Rousseaus motto. Markisen var en hängiven beundrare av Rousseaus och hela anläggningen är anlagd i hans anda. Rousseaus blev hembjuden av markisen till sitt slott för att få tillbringa sina sista månader i ett fridfullt hem och park. Efter sin död blev Rousseaus begravd på holmen ute i sjön, i parken, med planterade popplar som ramade in graven. (Blennow 2002, ss. 224-225; Nationalencyklopedin, 2014).

Figur 9. Utblick över det engelska beteslandskapet i Lanhydrock.
Foto: Therese Berglund

Figur 10. Minnessten i Ermenonvilles parken i Frankrike.
För att göra en liknelse med hur minnesstenar användes i
samtid med Stola herrgårds första minneslund.
Foto: Ackteon

2.2.2 Engelsk park i Sverige

Det svenska landskapet med sina ängar, lövskogar, insjövikar och böljande kullar passade perfekt för den nya engelska stilen i stället för den strikta franska stilen som krävde mycket arbete för att få de flacka, långa och strikta vyerna.

Innan den engelska parkstilen tog Sverige med storm fanns det en övergångstid med den svenska arkitekten Carl Hårleman (1700-1753). Han var intendent för de kungliga lustträdgårdarna efter sin fader Johan Hårleman. Carl studerade trädgårdskonst i Paris hos den franska trädgårdsarkitekten André Le Nôtres systerson, Claude Desgots. Flera kopior av Desgots och Le Nôtres ritningar utfördes här av Carl. Kopiorna ger en uppfattning om hur Carl Hårleman skolades inom den franska trädgårdskonsten. Efter hemkomsten från Paris blev han överintendent efter Nicodemus Tessin d.y:s död. Hårleman fick flera stora projekt som skulle utföras för de kungliga lustträdgårdarna, däribland Ekolsunds slott som ligger i Enköpings kommun. Generalplanen över Ekolsund ritades omkring år 1730 med stor finkänslighet och nydaning av den gamla trädgården som hans fader tidigare hade ritat. Hårleman satte en tydlig prägel på alla sina planer han ritade. Han hade utvecklat en egen stil som var mellan den barocka och engelska stilen. Hårleman visade även att han hade ett stort sinne för former när konvexa former ställdes mot konkava. I samtidens Frankrike fanns det inte någon liknande arkitekt med samma stil som Carl Hårleman hade utvecklat. (Andersson, Jonstoj, & Lundquist 2000, ss. 75, 79).

De första kontakterna med engelsk parkstil lär arkitekter och trädgårdsamatörer från Sverige träffat på i Tyskland och framför allt i Frankrike. När den engelska parken introducerades i Sverige var de under Gustav III:s tid. Adolf Fredrik Barnekow (1744-1787), en svensk hovman och kammarherre som satt i London och ritade en engelsk park till sin sväger i Skåne. Han visste att det han ritade var en nyhet för sitt hemland så planen signerades noggrant. Vid hemkomsten delade han generöst med sig av sina nya erfarenheter av den engelska parkstilen till vänner och hovet. På detta sätt kom Barnekow i kontakt med Gustav III. Tillsammans med kungen ritas ett nytt förlag upp till Ekolsunds slotts trädgård år 1775. Gustav III var själv mycket intresserad av trädgårdsarkitektur och ritade flera olika planer över till exempel Drottningholm. (Alm 1998, ss. 155-157).

Det är i synnerhet Fredrik Magnus Piper (1746-1824) som förknippas med att ha tagit den engelska parkstilen till Sverige. På uppdrag av Gustav III skickades Piper ut till Europa för att lära och studera. Ett nytt projekt skulle planeras och ritas över Drottningholm, där en engelsk park skulle anläggas. Resan började i Italien där det pittoreska landskapet uppskattas främst av Piper. Därifrån till Frankrike och vidare över till England där landskapsstilen hade en helt annan prägel än i Italien. Piper fascinerades av landskapsträdgårdarna och gjorde flera detaljrika akvarellmålningar av dem. Efter Fredrik Magnus Pipers hemkomst utfördes en nyanläggning av trädgården på Drottningholm samt den kungliga parken i Haga, i en engelsk parkstil. (Blennow 2002, s. 239).

2.2.3 Forntiden i park

Runstenar, ätthögar och stendös fick en oväntad roll i den engelska parken. De skulle vara en påminnelse om forntidens prägel av ständiga faror och skräck. En upplysning om den barbariska tiden. Trots den mörka symbolik som rådde runt stendösen, runstenar och ätthögar så flyttades och arrangerades stenarna och högarna om för att passa in i den tilltänkta engelska parken. Intresset för nationella minnesmärken växte sig större. Det blev senare vanligt att högt uppsatta män såsom riksråd, guvernörer och självaste kungen Gustav III ville ha sin grav

utformad som en ätthög och placerad i sin engelska park men det blev aldrig vanligt i Sverige att den önskan genomfördes. Det kan bero på att kyrkan satte motstånd mot det genom att de inte ville avstå från sin regel att endast gravsätta i vigd jord. Därför blev det mer vanligt med minnesstenar i parker. (Olausson 1993, ss. 339-340, 347).

Figur 11. Vy i Hagaparken på Ekotemplet byggt år 1790 efter ritningar av arkitekten Gjörwell. Ett exempel på hur en byggnad kunde se ut i en engelsk park. Foto: Prakash Rajendran

2.3 Kulturhistorisk och biologisk värdering

För att kunna göra en rättvis värdering och bedömning av Minneslunden och engelska parken så kommer informationen från undersökningen och nuläges analys av området att vara grundande för underhållsplanen. Värderingen kommer att följa ett system som är författad av Maria Flinck (2013) *Historiska trädgårdar – Att bevara ett föränderligt kulturarv*. Alla kategorier kommer inte kunna appliceras på Minneslunden men de applicerade kommer presenteras under rubrik 3.1. Den biologiska värderingen kommer inte att gå efter ett system utan med hjälp av olika inventeringar av området. Resultatet presenteras under rubrik 3.2.

Systemet bygger på att värderingen görs i två steg: första delen är grundmotiven som i sin tur är uppdelad i dokumentvärde och upplevelsevärde. Dokumentvärde handlar om parken som historisk källa och utgår från det materiella innehållet i parken som är kopplat till annat källmaterial. Upplevelsevärde handlar om tolkningar av parken. I den andra delen görs bedömningar av förstärkande och övergripande motiv som hur parkens kvalitet är och dess äkthet. (Flinck 2013, s. 153).

Så här är systemet uppbyggt med de olika rubrikerna:

Grundmotiv

1. Dokumentvärde (historiska egenskaper)
 - Trädgårdshistoriskt värde (byggnadshistoriskt värde)
 - Anläggningsteknikhistoriskt värde (byggnadsteknikhistoriskt värde)
 - Patina
 - Trädgårdsarkitekturhistoriskt värde (arkitekturhistoriskt värde)
 - Samhällshistoriskt värde
 - Socialhistoriskt värde
 - Personhistoriskt värde
 - Odlingshistoriskt värde (teknikhistoriskt värde)

2. Upplevelsevärde (estetiskt & social engagerande egenskaper)
 - Trädgårdsarkitektoniskt värde (arkitektoniskt värde)
 - Konstnärligt värde
 - Patina
 - Miljöskapande värde
 - Identitetsvärde
 - Kontinuitetsvärde
 - Traditionsvärde
 - Symbolvärde

Förstärkande/övergripande motiv

- Kvalitet
- Autenticitet, äkthet
- Pedagogiskt värde, tydlighet
- Sällsynthet
- Representativitet, nationellt, regionalt, lokalt

(Flinck 2013, s. 155)

2.4 Nuläges analys

Minneslunden med sin engelska park är ett naturområde med höga naturvärden i form av de gamla ekarna. Trädens nuvarande status i parken är blandat. Det finns flera högstubbar och nedfallna träd (lågor) av ek men även nyuppslag i form av sly finns i parken. Flera av ekarna har en god vitalitet även om de är gamla och vissa är i ett sämre skick. Minnesstenarna står kvar på sina platser som de en gång blev placerade på av personen som reste den. Naturmiljön där parken och Minneslunden är placerad består av grönsten i grunden. Grönsten är en basisk bergart som är mörkt grönaktig i färgen (nrm 2014) och som ger en kalkrik jord som gynnar bland annat eken. Landskapet är kuperat med några bergsknallar och ligger med utsikt över en åker och en å som svämmar över på våren och bildar en mad, som kallas för Paradis maden på äldre kartor se **figur 12**. Det som har en någorlunda skötsel idag är Minneslundens öppna yta samt stigen som leder till den, det är även oklart vart gränsen går för byggnadsminnesförklaringen som finns för Minneslunden. De övriga ytorna i parken har ingen skötsel och det är friutveckling av vegetationen, som består av främst träd och då ekar men även ett stort slyuppslag av olika lövträd. Delar av östra parkdelen ingår i en beteshage och vegetationen ser annorlunda ut där med inget slyuppslag, större träd av främst ek och öppna gräsytor, betes ytor.

Figur 12. Vy över Minneslunden vid Stola herrgård. I bakgrunden skymtas utsikten över åkern, ån och Paradis maden som ligger nedanför. Foto: Therese Berglund

3. Resultat

3.1 Kulturhistorisk värdering

Här kommer redovisningen av kulturhistoriska värderingen av Minneslunden och engelsk parken på Stola herrgård:

Grundmotiv

1. Dokumentvärde (historiska egenskaper)

Trädgårdshistoriskt värde (byggnadshistoriskt värde)

Tidstypiskt för engelsk park i Sverige på 1700-talet med det kuperande landskapet med närhet till vatten och utsikt från en höjd. Parken anlades av Claes Julius Ekeblad som var en naturanhängare och beundrare av engelsk park. Minneslunden skapades för att hedra och minnas de bortgångna medlemmarna av släkten Ekeblad.

Patina

Den patina som finns i parken är minnesstenarna, obeliskan och platån den står på. Den gamla engelska parken i sig består av patina då de gamla ekarna och andra ädellövträd fortfarande finns kvar i form av levande och döda, vilket ger parken dess karaktär. En av de gamla stigarna finns fortfarande kvar med tillhörande allé av stora ekar. Stigen har fortfarande samma böljande sätt igenom parken som på 1700-talet.

Trädgårdsarkitekturhistoriskt värde (arkitekturhistoriskt värde)

En engelsk park som är tidstypiskt. Alla gångar som har funnits är inte synliga längre, det är bara en som är intakt och det är den som leder till Minneslunden. Det är även bara en allé som är intakt av de fyra som har funnits på platsen. Platån som obeliskan står på är uppbyggd av kalksten förmodligen från Kinnekulle. Placeringen av platån och obeliskan är idealisk och historisk rätt för monument i en engelsk park.

Samhällshistoriskt värde

Genom att ha mycket mark till sitt gods visade ägaren upp både makt och status förr i tiden. Eftersom Stolas ägor bestod av mycket mark så hade släkten Ekeblad ett stort inflytande på samhället Strö och även i hela Skaraborg då Claes Julius blev landshövding där.

Socialhistoriskt värde

Det socialhistoriska förknippas med det levnadssätt som var på slutet av 1700-talet, det naturliga och att vistas ute samt promenera och rida i parker. Då herrarna Ekeblad var högt uppsatta och uppskattade i hovet så umgicks de även privat med annat hovfolk hemma på Stola. Det var bland annat familjer från närliggande gods som Traneberg, Hällekis, Råbäck, Mariestad och även från Stockholm. Det var ofta fester i herrgården och ute i parken vid fint väder. (Fischer 1954, ss. 35-36)

Personhistoriskt värde

Platsen värderades högt av alla Ekebladare på 1700-talet med den natursköna del som de kunde fly till. Claes d.ä. Ekeblad planterade ekarna och gjorde en inventering av sitt trädbestånd. Claes d.y. Ekeblad behöll och värnade om ekplanteringarna som hans far planterat. Claes Julius Ekeblad anlade den engelska parken i ekplanteringen som hans farfar

planterade och flyttade minnesstenarna från den första minneslundan i ”Kalvhagen” till den natursköna delen av parken i området ”Backa”.

2. Upplevelsevärde (estetiskt & socialt engagerande egenskaper)

Konstnärligt värde

Hantering av landskapet i samband med anläggandet av den engelska parken. Placeringen av monument på höjder och vid utsikter. Landskapet får träda fram med sitt böljande och kuperande sätt med berg och sluttningar. Obelisken med sin dikt av Alexander Pope, som är inhuggen på alla fyra sidor av obelisken. Minnesstenarna ger en upplevelse av Minneslundens funktion när den anlades och hantverket med stenarna samt placeringarna av dem.

Miljöskapande värde

Miljön har fortfarande en karaktär som andas engelsk park trots att de flesta stigarna är obefintliga och att det råder en friutveckling av parken. Det som karaktäriserar och andas engelsk park i området är bland annat att huvudstigen leder vandraren runt en bergsknalle och utsikten öppnar upp sig över åkern ett typiskt inslag i en engelsk park. Av de gamla stigarna från sent 1700-tal, de som syns på uppmätningen från år 1790, finns en kvar som syns tydligt i landskapet idag och ger besökaren en hint om hur parken kan ha sett ut. Det är ett viktigt värde i att de gamla ekarna finns kvar i parken eftersom de är ekarna som karaktäriserar parken till vad den är idag och förr i tiden. Minneslundan med minnesstenarna bildar ett eget rum i den engelska parken, man får en rumslig känsla vid vistelserna, det är en öppenplats med utsikt över åkern och parken runtom sluter upp runt besökaren.

Traditionsvärde

Parken har använts till att promenera i och njuta av sällskapet eller av en god bok under ett träd i sin ensamhet i samklang med naturen. Hela Stola herrgård är förknippad med släkten Ekeblad genom sekel och det finns ett tydligt traditionsvärde. Traditionen med att resa en minnessten på platsen fortsatte tills 1815 då Hedvig Catharina Ekeblad var den sista som fick en sten i Minneslundan, sten restes av hennes son Greve Gustaf Piper.

Symbolvärde

Symbolvärdet uttrycker sig i minnesstenarna och släkten Ekeblad i Minneslundan och den engelska parken. Minneslundan bär ett symbolvärde i att den berättar Sveriges historia runt minnesstenar i engelska parker hanterades och hur en lantlig placerad herrgård får inflytande av hovet i tidigskede och anlägger en färdig engelsk park andra halvan av 1700-tal.

Förstärkande/övergripande motiv

Autenticitet, äkthet

Parkens och Minneslundans ålder, karaktär och att den inte har blivit ombyggd eller nyanlagd ger en autenticitet. Obelisken och minnesstenarna är autentiska samt ekarna i parken och i allén på grund av att de har en hög ålder och är från ursprung anläggningen. Ekarna ända tillbaka till Claes d.ä. Ekeblad.

Sällsynthet

Minneslundan i sig är sällsynt och unik då det är en speciell plats med sin lantliga placering, i en liten ort, långt från Stockholm och hovet. Det är en Minneslund med minnesstenar över släkten Ekeblad från sent 1700-tal. Ingen ligger begravd här utan en plats att hedra de bortgångna. Det har varit en lång kontinuitet mellan godset Stola och släkten Ekeblad.

Representativitet, nationellt, regionalt, lokalt

Minneslunden och parken är representativ för 1700-talets engelska park i Sverige trots att det är längesen den anlades finns det flera faktorer som karaktärisera den som en tidstypisk park från en svunnen tid. Den förädlade naturen med planterade träd, minnesstenar och obeliskan som finns där. Stola herrgård är representativt nationellt, regionalt och lokalt genom dess bevarade byggnad, engelska parken och historia. Stola herrgård ligger i Strö, en liten ort som ligger långt ifrån Stockholm. Claes Julius kopplingar till hovet i Stockholm gjorde att han anlade en engelsk park mycket tidigare än andra godsägare i den delen av Sverige. Regionalt i Skaraborg är den relativt ensam i sitt slag men en likelse kan göras mot den engelska parken vid Villa Giacomina som även den anlades av Claes Julius Ekeblad.

3.2 Biologisk värdering/Det gröna kulturarvet

Det finns en lövskogsinventering från år 2005 i Lidköpings kommun gjord av Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Minneslundens naturområde finns beskrivet i den. Det finns 10 stycken Ekar i parken som betecknas som skyddsvärda träd efter en inventering av Länsstyrelsen år 2006, informationen hittas på Länsstyrelsens WebbGIS. Inventeringen ger en inblick hur stora träden är och hur deras vitalitet är. Ekarna ligger från 302-534cm i omkrets och de flesta är stora träd som benämns som "jätteträd" och har en god vitalitet. (Informant 3)

I miljön runt Minneslunden finns det värdefull blandädelskog och mycket värdefulla ekmiljöer. Området kategoriseras som klass 1, vilket betyder att området har mycket höga naturvärden enligt en tabell från Länsstyrelsen. I den engelska parken dominerar gamla ekar samt i allén som leder till Minneslunden från herrgården växer de grövsta ekarna. På ekarna växer många rödlistade arter och signalarter, vilket inte är konstigt då eken är värd för många olika djur, insekter, lavar och svampar. I en av de gamla ihåliga ekarna som växer i Minneslunden gjordes landets nordligaste och länets första fynd av den rödlistade arten *Arthonia pruinata* – *matt pricklav*. Det finns även grova lågor (liggande) och högstubbar av ek i Minneslunden och i övriga parken. De flesta insekter som lever i eller på en gammal ek förmodas tillhöra de arter som trivs i en stabil miljö. Eken utgör en stabil miljö trots att den har fått håligheter så står eken kvar i flera hundra år se **figur 13**. I och med arter som trivs i stabila miljöer så brukar de ha en dålig spridningsförmåga och är koncentrerade till eken. Det är därför som många av arterna som lever i/av eken är signal- och rödlistade arter. Det levnadssättet förutsätter att det finns fler gamla ekar och även nya som kan få bli gamla inom samma område. De gamla ekarna har håligheter som innehåller mulm. Mulm är en kompostliknande blandning av trämjöl, insektsspillning, svamprester, rester av gamla fågelbon m.m. som finns i botten av ekens håligheter. Namnet har biologerna gett på grund av diverse intressanta småkryp som lever i och av mulm. Mulm utgör en viktig livsmiljö för olika organismer, svampar och djur. Området vid Minneslunden har mycket höga naturvärden genom de grova ekarna med påväxt av rödlistade arter, dess håligheter och mängden av mulm.

De arter som har hittats och registrerats i inventeringen är:

Arter	Frekvens
<i>Schismatomma decolorans</i> grå skärelav (NT)	3
<i>Arthonia vinosa</i> rostfläck (S)	3
<i>Calicium adpersum</i> guldpuddrad spiklav (S)	3
<i>Antitrichia curtispindula</i> fällmossa (S)	3
<i>Ramalina baltica</i> hjälmbrösklav (NT)	2
<i>Cliostomum corrugatum</i> gul dropplav (NT)	2

<i>Bacidia rubella</i> lönnlav (S)	2
<i>Arthonia pruinata</i> matt pricklav (VU)	1
<i>Porella platyphylla</i> trädporella (S)	1
<i>Lecanographa amylacea</i> gammelskslav (CR)	1

(Elf, Malmqvist, Finsberg & Bengtsson 2005, ss. 1, 6, 10, 93-94; Måreby 1995, ss. 13, 16-17).

Förteckningen över signal- och rödlistade arter hittas hos skogsstyrelsens webbsida.

CR = Akut hotad art
 EN = Starkt hotad art
 VU = Sårbar art
 NT = Missgynnad art
 S = Signalart

Frekvens förteckning
 0 ej bedömd
 1 enstaka-sparsam
 2 tämligen allmän
 3 allmän - riklig

Figur 13. Ihålig högstubbe av ek i engelska parken vid Minneslunden. Viktig för den biologiska mångfalden. Foto: Therese Berglund.

Figur 14. Konflikten mellan biologiska och kulturhistoriska värdena i Minneslunden. Foto: Therese Berglund.

3.3 Underhållsplan

Målet med underhållsplanen är att få en miljö som stämmer överrens med 1700-tals park och som främjar minnesstenarna. Framhäva de olika kulturhistoriska värdena samt de biologiska som finns i engelska parken och Minneslunden. Parken ska vidbehålla sin karaktär som en gammal park men få en kontinuerlig skötsel. Underhållsplanen skrivs fram för att Minneslunden ska bevaras och platsen ska tillgängliggöras för besökarna.

Underhållsplanen har skrivits fram genom att de kulturhistoriska och biologiska värdena har granskats och ställts mot varandra. Planen är utformad som en tabell med tydliga rubriker och indelningar för en lättare hantering och förståelse. De olika indelningsområdena är; **stigarna**, **ekallén**, **Minneslunden med minnesstenar** och **engelska parken**. Det finns även en rubrik som har namnet **information** som ger förslag på information runt Minneslunden och Stola. Det är korta och tydliga anvisningar om vad som behöver göras, vart och när. För underhållsplanen se **bilaga 1**.

3.4 Växtinventering

En enkel inventering med procentuell indelning har gjorts på den växtlighet som har synats under perioden (vinter – vår) för undersökningen.

Markvegetation: Olika sorters mossor (Björnmossa, Väggmossa, Vitmossa m.m.) 30 %, Gräs olika sorter 60 %, Stensöta 5 % och Blåbärsris 5 %.

Vedartade: Ek 90 %, En 4 %, Björk 1 %, Hassel 1 %, Ask 1 %, Bok 1 %, Vresros 1 %, Vildhallon 1 %.

3.5 Resultat analys

Efter utförd undersökning och resultatet har sammanställts om Minneslunden och den engelska parken, så ställs de kulturhistoriska värdena mot de biologiska värdena. De uppstår en konflikt. De kulturhistoriska värdena syftar till människans olika skapelser inom ett visst område och en viss tid medan de biologiska värdena syftar till organiskt levande organismer i landskapet. Det problematiska som uppstår i Minneslunden och parken är de gamla ekarna, hur de ska hanteras genom att ställa de olika värdena mot varandra, se **figur 14**. Utifrån att ställa de olika värdena mot varandra har en underhållsplan arbetats fram, se **bilaga 1**. Ett vidare resonemang om konflikten kring de kulturhistoriska och biologiska beskrivs i diskussionsdelen i uppsatsen.

4. Diskussion och slutsatser

Utifrån resultatet kan det konstateras att det automatiskt blir en konflikt mellan de kulturhistoriska och de biologiska värdena i Minneslunden och parken. Konflikten syftar främst till ekarna som finns i parken och i Minneslunden. Hur ska ekarna hanteras på rätt sätt eller rättare sagt ur vilket perspektiv ska man se de ur för platsens bästa? Ekarna har ett högt naturvärde både som levande och döda träd. När det blir högstubbar och lågor som ligger i parken är det inte kulturhistoriskt rätt, det var inte så parkens karaktär var eller såg ut på 1700-talet. Högstubbarna och lågorna av ek behövs ur en biologisk synpunkt för att få en stor mångfald av djur, insekter, lavar m.m. som har eken som sitt hem. De behöver även en chans att hitta ett nytt hem i någon av de andra ekarna om de lever i mer vitala träd eller i de gamla ihåliga ekarna. Det är en svår fråga att ställa till sig själv vilket värde går före det andra och vilket värde gynnar platsen främst? Jag bestämde att det biologiska värdet vägde tyngre och fick gå före de kulturhistoriska när det gällde de gamla ekarna i parken. Det ligger även i intresse att bevara den biologiska mångfalden som finns i naturområdet.

När det gäller Minneslunden och den Engelska parken som helhet blir det funderingar, vad karaktäriserar parken idag som en engelsk park och vad finns kvar? Som jag skriver under rubriken *miljöskapande värde* så är det främst grunderna som finns kvar idag såsom det böljande landskapet, huvudstigen med allén m.m. men med tanke på hur en engelsk park skulle se ut enligt litteraturen med sina fria men väl bestämda regler så passar inte Stolas park in längre i den karaktäriseringen. Det har funnits flera olika monoment i parken enligt kartorna men de är borta sedan länge. Sly har vuxit upp i större utsträckning i parken. Det är egentligen bara Minneslundens lilla del av parken som passar in och det beror på att den delen vårdas och är byggnadsminnesförklarad. De övriga parkdelarna har en fri utveckling, ingen skötsel och inget skydd. Man undrar varför inte större delar av Stolas park har också blivit byggnadsminnesförklarad, i alla fall på senare år då det finns många trädgårdar och parker som har skydd. Stolastiftelsen äger herrgården med tomten och Minneslunden, övrig mark tillhör släkten Ivarsson. Eftersom det är en privatägd mark så är det inte så lätt men frågan kan ju alltid tas upp om en ny och mer omfattande byggnadsminnesförklaring som täcker hela Engelska parken.

Syftet med underhållsplanen är att parken ska bevaras och bestå i flera hundra år till. Att röja fram de gamla stigarna skulle öka det kulturhistoriska värdet mycket mer på platsen samt att parken kunde bli ”hel” igen med sina slingrade stigar som går genom det kuperade landskapet. Om inga skötselinsatser eller åtgärder sattes in skulle däremot allting gå förlorat genom väder och tid. Det sker inte i en handvändning utan de tar många år men det har redan börjat. Det som förmodligen skulle hända med parken är att minnesstenarna och obeliskan vittrade bort, de gamla ekarna dog/förmultnade bort, de gamla stigarnas tecken i landskapet försvinner på grund av djur och vegetation, parkens vegetation består av andra lövträd som växer fortare än eken och tar över. Utan underhållsplan och skötsel försvinner många av de kulturhistoriska värdena som finns idag i parken. Jag anser att det är väldigt viktigt att Minneslunden och den engelska parken tas omhand och förvalts rätt för att kunna gynna de kulturhistoriska och biologiska intressena som finns på platsen.

Slutsats

Då mycket av uppsatsens resultat, den kulturhistoriska och biologiska värderingen, är baserad utifrån mina kunskaper inom trädgårdshistoria, mina reflektioner av platserna och fakta från litteraturen så kan det bli ett helt annat resultat om någon annan skulle göra en ny värdering av Minneslunden och engelska parken. Ett annat resultat skulle förmodligen ge en annan utformning och innehåll i underhållsplanen som styrs av de olika värderingarna. Slutsatsen i detta arbete blir att underhållsplanen hänger väl samman med värderingarna som beskrivs och framhäver det viktiga som behövs för att få tillbaka en karaktär av Stola herrgårds 1700-tals engelska park och att den bevaras med eller utan skydd.

5. Sammanfattning

Syftet med uppsatsen har varit att ta fram en enkel och fungerande underhållsplan för Minneslunden och engelska parken vid Stola herrgård som är baserad utifrån kulturhistoriska och biologiska värden som finns på platsen idag. Följande frågeställningar ställdes och besvarades i uppsatsen för att uppnå syftet:

- Vilka kulturhistoriska och biologiska värden finns i Minneslunden och den engelska parken idag?
- Hur kan en underhållsplan för Minneslunden och den engelska parken vid Stola herrgård utformas för att främja minnesstenarna?

Uppsatsen behandlar hur en underhållsplan kan utformas fram till Minneslunden och engelska parken vid Stola herrgård genom litteratur- och kartstudier, platsbesök och intervjuer. Grunden till underhållsplanen ligger i de kulturhistoriska och biologiska värderingarna som har arbetats fram och sammanställts. Underhållsplanen ska bli ett hjälpmedel för att kunna förvalta en sådan viktig plats som Minneslunden, med både höga kulturhistoriska värden och naturvärden samt att minnesstenarna ska främjas.

Resultatet av undersökningen ger en redogörelse över 1700-talets Stola herrgård med släkten Ekeblad i spetsen. Deras framfart inom svenska hovet och deras längtan till det naturliga. Det är just genom kontakter inom hovet som Ekeblad får reda på om de engelska parkerna och anlägger två själv vid sin herrgård. De engelska parkerna beskrivs både internationellt och nationellt hur de uppkom och hur de utvecklades. Minneslunden med sina minnesstenar beskrivs utifrån litteratur och kartor. Genom den historiska delen i undersökningen får man en förståelse om släkten Ekeblad och engelska parker. Denna förförståelse gör det lättare att värdera de kulturhistoriska värdena i Minneslunden och parken.

Ett senare arbete för andra studenter skulle kunna vara att göra en grundligare underhållsplan för hela den engelska parken vid Stola herrgård, eftersom mitt arbete har främst varit att lyfta fram Minneslunden. En närmare titt på den engelska parken som ligger i ”Kalvhagen” bakom huset kan vara av intresse att arbeta med eftersom den inte är skyddad i någon byggnadsminnesförklaring. Det finns förmodligen mycket värdefull natur även i detta område då den är planterad med ekar och anlagd som engelsk park i samtid med parken vid Minneslunden. ”Kalvhagens” park kan dock ha tagit skada av att det går betande djur i det området. Det finns andra aspekter som skulle vara intressanta att lyfta fram genom andra yrkesgrupper. Att det görs en ny inventering av floran som växer i Minneslunden och en insektsinventering. Detta skulle ge en djupare kunskap om området samt att flera kulturhistoriska och biologiska värden skulle hittas och kunna dokumenteras.

Figurförteckning

Figur 1: Översiktskarta med Stolas position. Karta: www.hitta.se 2014-05-03.

Figur 2: Närbild från kartan ”Stola insylta ägher och syö”. Originalen finns inne i Stola herrgård i förstugan. Foto: Therese Berglund 2014-04-10.

Figur 3: ”Geometrisk Delination på sätheriet Stola 1” signerad Torsten Lohm år 1728. Ekplanteringarna är tydligt utmarkerade. Karta: © Lantmäteriet 2014-04-06.

Figur 4: ”Plan General des Jardins et Batimens et Environs a Stola” ca år 1750. Originalen finns hos Väster götlands museum, Backspegeln. Foto: Therese Berglund 2014-03-20.

Figur 5: Närbild från ”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola” författat år 1790 av Anders Sunnerström. Bilden visar området över Minneslunden. Originalen finns hos Väster götlands museum, Backspegeln. Foto: Therese Berglund 2014-03-20.

Figur 6: Närbild från ”Plan General des Jardins et Batimens et Environs a Stola” ca år 1750. Bilden visar kullen som hade en betydande roll i förslaget. Originalen finns hos Väster götlands museum, Backspegeln. Foto: Therese Berglund 2014-03-20.

Figur 7: Närbild över första Minneslunden som ligger i ”Kalvhagen”. Bilden är ifrån ”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola” från år 1790, Anders Sunnerström. Originalen finns hos Väster götlands museum, Backspegeln. Foto: Therese Berglund 2014-03-20.

Figur 8: ”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola” författat år 1790 av Anders Sunnerström. Originalen finns hos Väster götlands museum, Backspegeln. Foto: Therese Berglund 2014-03-20.

Figur 9: Utblick över det engelska beteslandskapet i Lanhydrock. Foto: Therese Berglund 2013-05-07.

Figur 10: Gravsten i Ermenonville parken i Frankrike. Foto: Ackteon <https://flic.kr/p/84JSfN> Hämtad 2014-04-08.

Figur 11: Vy i Hagaparken på Ekotemplet byggt år 1790 efter ritningar av arkitekten Gjørwell. Foto: Prakash Rajendran <https://flic.kr/p/gqEmg6> Hämtad 2014-04-08.

Figur 12: Vy över Minneslunden. I bakgrunden skymtas utsikten över landskapet. Foto: Therese Berglund 2014-02-28.

Figur 13: Ihålig högstubbe av ek i engelska parken vid Minneslunden. Viktig för den biologiska mångfalden. Foto: Therese Berglund 2014-02-28.

Figur 14: Konflikten mellan de biologiska och kulturhistoriska värden i Minneslunden. Diskuteras i diskussionsdelen. Bilden visar lågor av ek som ligger i gången till obeliskan i Minneslunden. Foto: Therese Berglund 2014-02-28.

Bilaga 1: Figur 1: Bilden visar de ut markerade gamla stigarna som syns i landskapet i Minneslunden från ”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola” Författad år 1790 av Anders Sunnerström. Originalen finns hos Väster götlands museum, Backspegeln. Foto: Therese Berglund

Bilaga 2: Bilder över alla minnesstenar en och en med tillhörande text i Minneslunden. Foto: Therese Berglund 2014-02-28. Texten kommer från ett dokument som fåtts av informant 1 och ur Fischer (1954) ss. 27-32.

Bilaga 3: ”Geometrisk Delination på sätheriet Stola 1” Torsten Lohm 1728. ©Lantmäteriet 2014-04-06.

Bilaga 4: ”Plan General des Jardins et Batimens et Environs a Stola” ca 1750. Originalen finns hos Väster götlands museum, Backspegeln. Foto: Therese Berglund.

Bilaga 5: ”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola” Författad år 1790 av Anders Sunnerström. Originalen finns hos Väster götlands museum, Backspegeln. Foto: Therese Berglund.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Arkiv

Skara

Västergötlands museum

Backspegeln

”Plan General des Jardins et Batimens et Environs a Stola” Översiktsplan ca år 1750.

”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola” Författad år 1790 av Anders Sunnerström.

Muntliga källor

Informant 1:

Kerstin Gustafsson, boende på Stola och medlem i Stolastiftelsen, Möte 6 februari 2014

Informant 2:

Eva Björkman, antikvarie på kulturmiljöenheten vid Länsstyrelsen Västra Götaland.

E-post: 24 februari 2014

Informant 3:

John Dagobert, landskapsarkitekt på naturvårdsenheten vid Länsstyrelsen Västra Götaland.

E-post: 25 februari 2014

Telefonsamtal: 25 februari 2014

Litteratur

Friberg, Åsa (1998). *Stola 1664-1998 en historisk trädgårdsvandring*

Tryckta källor & litteratur

Alm, Göran (1998). *Signums svenska konsthistoria*. [Bd 8], *Den gustavianska konsten*. Lund: Signum

Andersson, Thorbjörn, Jonstoj, Tove & Lundquist, Kjell (red.) (2000). *Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år*. Stockholm: Byggförl.

Blennow, Anna-Maria (2002). *Europas trädgårdar: från antiken till nutiden*. [Ny utg.] Lund: Signum

Elf, A., Malmqvist, A., Finsberg, C. & Bengtsson, O. (2005). *Lövskogsinventering 2005, Lidköpings kommun* (Rapport 2005:08). Lidköping: Lidköpings kommun & Länsstyrelsen Västra Götaland. Tillgänglig på internet:

http://www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/SiteCollectionDocuments/sv/miljo-och-klimat/tillstandet-i-miljon/miljoovervakning/skog/2005_08.pdf [2014-02-25]

Erdmann, Nils (1925). *Hemma och borta på 1700-talet: ur greve Claës Julius Ekeblads brevväxling med Gustaf III:s broder, prins Carl, samt unga diplomater och kammarherrar*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Fischer, Tore (1954). *Slott och herrgårdar kring Lidköping.: Skildringar och sägner*. Lidköping:

Flinck, Maria (2013). *Historiska trädgårdar: att bevara ett föränderligt kulturarv*. Stockholm: Carlsson i samarbete med Riksantikvarieämbetet

Karling, Sten (1981). *Ett förslag till en parkanläggning vid Stola*. Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. 1981/1982, s. 334-343

Karlson, William (1940). *Ett svenskt herremanshem på 1700-talet: Clas Julius Ekeblads inventarium över Stola 1796*. Lund: Gleerup

Linné, Carl von (1965). *Carl von Linnés Västgötaresa: förrättad 1746*. 2. uppl. Stockholm: Natur o. kultur

Måreby, Jan (1995). *Eklandskapet*. 1. uppl. Linköping: Länsstyr. i Östergötlands län

Nationalencyklopedin (2014) Sökord: Engelsk park. <http://www.ne.se/lang/engelsk-park>. [2014-02-12]

Nationalencyklopedin (2014) Sökord: Frankrike; Trädgårdskonst. <http://www.ne.se/frankrike/arkitektur/trädgårdskonst>. [2014-02-23]

Olausson, Magnus (1993). *Den engelska parken i Sverige under gustaviansk tid: The English landscape garden in Sweden during the Gustavian era*. Diss. Uppsala : Univ

Riksantikvarieämbetet (2012). Lidköpings kn, STOLA 1:8 STOLA SÄTERI. *Bebyggelseregistret*, (BBR), *Byggnadsminnesförklaringen*. Tillgänglig på internet: <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/show/bilaga/showDokument.raa?dokumentId=21000001708026&thumbnail=false> [2014-01-30]

Sandell, Angela (2012). *Kyrkogårdshandboken med kvalitetsbeskrivningar 2012*. Alnarp: Movium

Skogsstyrelsen, (2013). *Handbok för inventering av nyckelbiotoper*. Skogsstyrelsen, Jönköping. Tillgänglig på internet: <http://www.skogsstyrelsen.se/Global/myndigheten/Skog%20och%20miljo/Biologisk%20m%C3%A5ngfald/Handbok%20f%C3%B6r%20inventering%20av%20nyckelbiotoper.pdf> [2014-03-10]

Sundholm, Olof (1982). *Sunnersberg : en sockenbeskrivning*. Maskinskriven kopia av handskrift nr 113 i Sundholmska samlingen, Stifts- och lands- biblioteket, Skara

Westrin, Barbro (1986). *Stola säteri*. Skara: Läns museet i Skaraborgs län

Elektroniska källor

Lantmäteriet ”Geometrisk Delination på sätheriet Stola 1” Torsten Lohm 1728. Akt: 16-STÖ-2A, övrigt.

http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?archive=REG&showmap=true&searchType=v&nbOfImages=3&sd_base=lm16&sd_ktun=0001lawv&mdat=12983305

[2014-04-02]

Länsstyrelsens WebbGIS. *Skyddsvärda träd.*

<http://ext-webbgis.lansstyrelsen.se/Vastragotaland/Infokartan/> [2014-02-25]

Naturhistoriska riksmuseet (2014). (nrm) *Metamorfa bergarter*

<http://www.nrm.se/faktaomnaturenochrymden/geologi/bergarterochmalmer/metamorfabergarter.1602.html> [2014-05-02]

Riksantikvarieämbetet (2012). (RAÄ) *Fornsök.* Sökord: Stola.

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>[2014-01-30]

Skogsstyrelsen. *Signalarter och rödlistade arter.*

<http://www.skogsstyrelsen.se/Myndigheten/Skog-och-miljo/Biologisk-mangfald/Signalarter/>

[2014-02-26]

Stola herrgård. <http://www.stola.se/historik.aspx#Femte> [2014-01-30]

Rekommenderad läsning

Gustafsson, Hanna (2010). *Villa Giacomina, Lidköping Historia, nutid, framtid*

Tillgänglig på internet: http://stud.epsilon.slu.se/2034/1/gustafsson_h_101122.pdf

[2014-03-14]

Bilagor

- Bilaga 1 Underhållsplan för Minneslunden och Engelska parken
- Bilaga 2: Skrifterna över minnesstenarna och obelisken i Minneslunden
- Bilaga 3: ”Geometrisk Delination på sätheriet Stola 1” Torsten Lohm 1728.
- Bilaga 4: ”Plan General des Jardins et Batimans et Environs a Stola” ca år 1750
- Bilaga 5: ”Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola” Författad år 1790 av Anders Sunnerström.

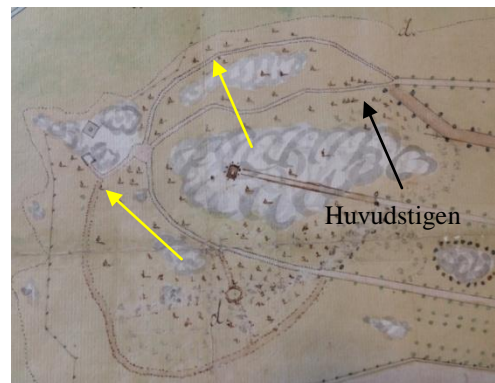
Bilaga 1: Underhållsplan för Minneslunden och Engelska parken

Stigarna

Beskrivning och mål

Det finns en stig som tar besökaren till Minneslunden och det är huvudstigen. Av de tre andra gamla stigarna som finns med på uppmätningen från 1790, så syns två av dem tydligt i landskapet, den tredje är svårare att hitta. De två som syns, se **figur 1**, bedömas vara viktiga att rensa upp för att besökaren ska få en förståelse för hur stigarna har gått i parken och att de kan användas igen.

Skötseln ska eftersträva att de gamla stigarna inte växer igen och att huvudstigen får behålla sin öppna och breda väg. Det är viktigt med framkomligheten och tydliggöra att det är en historisk park med stora kulturhistoriska värden i.

Figur 1. De två gamla stigarna som syns i landskapet är markerade här med gula pilar. Original hos Väster götlands museum.

Standarskötsel	Årligt utförande
Borttagning av oönskad vedartad vegetation på huvudstigen.	Kontinuerlig röjning.
Flisning/barkning av huvudstig vid ekallén på de blötare partierna för bättre framkomlighet.	1 gång per år. Förslagsvis på våren efter snösmältningen.
Borttagning av vedartad vegetation på de gamla stigarna som syns i landskapet. Första gången en riktig rensning av stigarna.	Röjning 2 gånger per år.
Slåtter av huvudstigen som leder till Minneslunden. Gräset förs bort från stigen till lämpligt ställe.	1 gång i juni månad.

Ekallén

Beskrivning och mål

Ekallén som är början av huvudstigen som leder upp till Minneslunden är den enda intakta allén som finns kvar av de fyra som finns med på uppmätningen från 1790. Ekallén är viktig för landskapet, både ur biologisk och kulturhistorisk aspekt. Alla alléer är biotopskyddade enligt miljöbalkens 7 kapitel, Skydd av områden, 11§. Allén ger skugga och svalka genom sitt lövtak för besökaren soliga och varma dagar.

Ekallén ska skötas på det sättet att de biologiska och kulturhistoriska aspekterna sätts i centrum och bevaras.

Standarskötsel	Årligt utförande
Kontroll av trädens grenar för säkerhetsmässiga skäl.	Kontinuerligt.
Beskärning av sjuka och döda grenar.	Kontinuerligt arbete.

Underhåll

Vid tillsyn och nedtagning av ev. grenar i ekallén bör det ske varsamt då ekarna har ett stort biologiskt värde i sig. Grenarna bör läggas i närheten för att djur, insekter m.m. kan förflytta sig från de borttagna grenarna till nya ekar.

Minneslunden med minnesstenar

Beskrivning och mål

Minneslunden är en öppenplats som är belägen på en bergsknalle i engelska parken med utsikt över åkern och landskapet. Lunden skapar lä, en rumslighet och harmoni. Minnesstenarna är skyddade enligt 2 kap. i kulturminneslagen. Minnesstenarna vittnar om de personer, den tid och det samhället, som de representerade. De utgör en del av vårt kulturhistoriska arv och ska bevaras. Obeliskens utgör en tydlig signal att det är en engelsk park, både i sin placering och att det är ett monument.

Underhållet ska försäkra att de värden som finns ska bevaras. Minneslunden ska bibehålla sin öppna yta och rumsligheten som finns på platsen.

Standarskötsel	Årligt utförande
Borttagning av sly på de öppna ytorna.	Röjning 2 gång per år.
Lågor (liggande träd/grenar) av ek flyttas till en avlägsnare del i parken som uppfyller samma krav på ljus och fukt men inte i direkt anslutning till Minneslundens öppna yta eller stigarna.	Sker vid behov när lågorna är i vägen på stigarna eller på de öppna ytorna i Minneslunden.
Borttagning av sly och dylikt för utsikten från obeliskens ska hållas öppen mot åkern.	Röjning 1 gång per år.
Minnesstenarna ska hållas fria från all sorts vegetation.	Kontinuerlig röjning under växtsäsongen.
Obeliskens och platån ska hållas fria från vedartad vegetation.	Kontinuerlig röjning under växtsäsongen.
Tillsyn och säkerhetskontroll av minnesstenarna så att det inte är risk för att stenarna kan rasa eller spricka.	Kontinuerlig tillsyn över hela året.
Underhåll	
Reparationer och restaurering av minnesstenarna, obeliskens och platån sköts av en konservator.	
Upprättning av minnesstenar sker vid behov och av en konservator.	

Engelska parken

Beskrivning och mål

Engelska parken är en park som domineras av gamla ekar med höga naturvärden. De gamla ekarna ska få vara kvar i parken antingen som lågor (liggande träd/grenar) eller högstubbar för att gynna den biologiska mångfalden i området även om det inte är kulturhistoriskt rätt så sätts de biologiska värden i första hand till att bevaras.

Underhållet av engelska parken ska eftersträva att den biologiska mångfalden ska gynnas men inte så att de kulturhistoriska värdena blir åsidosatta eller utsatta. Målet är att de olika värdena ska kunna få samma utrymme så att parken bibehåller sin karaktär som en engelsk park. En naturlig förnyring av vegetationen bör ske så att parken förnyas men främst sly av ek ska behållas så att parken behåller sin karaktär som ekskog som den har varit i över 250 år.

Standarskötsel	Årligt utförande
Siktröjning mot åkern, väster om stigen till Minneslunden.	Röjning 1 gång per år.
Underhåll	
Låta sly av ädellövträd få stå kvar runt om i parken, framförallt eken, så en naturlig föryngring sker av engelska parken.	
Lågor (liggande träd/grenar) och högstubbar av ekar får ligga kvar på sina platser om de inte utgör ett hinder för framkomligheten i parken, är farliga eller att de skadar minnesstenarna och obeliskerna. Anledningen att de får ligga kvar är att den biologiska mångfalden ska öka och att de olika rödlistade och signalarter ska kunna hitta ett nytt hem i något av de andra träden.	

Information

Beskrivning och mål

Platsen är i behov att tillgängliggöra mer information om Stola herrgård, Minneslunden och den engelska parken. Informationen skulle rikta sig främst till besökare som har intressen för historia och natur.

Skytningen skulle ge besökarna nyfunnen kunskap om både Stolas historia och de olika naturvärden som finns i området. Det skulle även kunna bli en satsning inom turismen för trädgårdar ute på Kålland - Lidköping med koppling till bl.a. Läckö slott, Lindholmen och Villa Giacomina med en enhetlig skyltning.

Information
Information om Minneslunden och Stola borde finnas tillgängligt antingen som små skyltar med en kort text och bilder eller som en informationsapp som är tillgänglig på smart phones för att nå en bredare målgrupp. Skyltarna får inte vara osynliga men inte heller för synliga. De ska bidra till att upplevelsen på platsen blir extra värdefull. Ett förslag på material till skyltarna är att de gjordes i en enkel men beständig träkonstruktion.
Parkeringsplatsen som finns idag är intetsägande och inte självklar med skyltningen. Parkeringsplatsen borde göras tydligare både i sin form och med skyltning.

Bilaga 2: Skrifterna över minnesstenarna och obeliskan i Minneslunden

Minnessten över Claes Julius Ekeblad

Claes Julius Ekeblad Greve Överste Kammarjunkare General Major och Lands Höfdinge öfver Skaraborgs län Riddare och Commendeur av Kongl. Maj:sts Orden född den 17 September 1742 Död den 19 Juni 1808--- Han prydde En Ädel Börd med Ädla Handlingar Fräjdad i Palatsen för Snille och Smak Älskad I Kojan för Sina Dygder Ställd Vid Sidan af Thronen eller i Landsbygdens Skugga var Hans syftemål Mensklighetens Gagn Hans Ro Dess Sällhet Han Sielf Dess Heder--- Hans minne Kärt och Välsignat skall Gå i Arf Inom tacksamma Slägter och Öfverleva Denna Sten Upprest I en Park Han Förskönat af EN Saknande Syster Son Gustaf Piper Grefve till Mariedal Stola och Lindholmen År 1814---

Minnessten över Brita Margareta Horn

Grefvinnan Brita Margareta Horn Född d. 11 Febru 1744 Uphörde at lefva d. 13 Mart. 1791---
Ej Börd och Titlar Påckat Dess Runor Edla Bøjelser Værdiga Tænkesätt Ömt Människo-hiarta
Bergfast Vænskap Det Tysta Vælgörandet Fordra Få Sielfmant Varaktig Minnesvård--- Clas
Julius Ekeblad Grefve Til Stola Reste Denna Sten med Blödande Hiarta Med Tacksamt
Minne af Ömmaste Kiærlæk Til ihogkomst af Des Grefvinna---

Minnessten över Claes d.y. Ekeblad

Til Evärdelig Åminnelse Af Den Fullkommeligaste Vörtnad Kärlek och ärkänsla Af Faderlige Vålgärningar beviste Af Kongl. Maj:ts Högstbetrodde Man Svea Rikes Råd President i Kongl. Cancellor Riddare Commendeur och Anceller af Kongl. Maj:ts Orden Högvälborne Grefve Herr Clas Ekeblad född År 1708 Död År 1771 Är Denna Stenen upsatt Af Sonen General Majoren Landshöfdingen Öfver Skaraborgs Län samt Commendeur Af Kongl. Svärds Orden Högvälborne Grefve Clas Julius Ekeblad Til Stola År 1786---

Minnessten över Eva de la Gardie

Till Beständig Åminnelse Af En i Lifstiden älskad och vördad Moder Riksrådinnan Högvälborna Fru Grefvinnan Ekeblad Född Grefvinna Eva de la Gardie Ledamot af Kongl. Vetenskaps Acad. I Stockholm Som Under en ärofull Lefnad af Sextio ett År Gjorde Sig Kjänd Af Ren vörndnad för Gud Och Upriktig Kjärlek till Nästan; var hon en prydnad i Sitt Kjön, En Dygdig Maka, En ömsinnad Moder, En god Hushållerska, De fattigas Tillflyckt, En heder för Landsorten, Hon afled med allmän saktad d. 15 Maji 1786, Sonen Gref Clas Ekeblad Reste denna Sten Henne till Ära Andra till efterdöme----

Minnessten över Carl Gustaf Piper

Sörgande Föräldrar Reste Wården Åt Minnet Af Carl Gustaf Piper, Född den 9 october 1802
Död den 29 december 1811. Kärlekens Bördens och Lyckans Förenade Förmåner Fördröjde
Icke Dödens Slag. Minnets och Återföreningens Rätt Öfverlefver Det.---

Minnessten över Hedvig Catharina Ekeblad

Åt Minnet Af En Älskad Moder Öiver Hofmästerinnan Grefvinnan Piper Född Hedvig Catharina Ekeblad Restes Denna Sten MDCCCXV Af En Tacksam Son Gustaf Piper Grefve till Mariedal, Stola oc Lindholmen--- Sörgd af Barn Saknad af Wänner Begräten af Fattige Hvilkas Behof Hon med ett gladt hjertaså ofta täckte Blifve Dess Namn här åt Eftervärlden förvarat--- Dygdens Vänner besökte denna Parck och Välsigne Namnet---

Minnessten över Carl Hårleman

Bärgfast vänskap hos Denna grundens ägare Riksrådet och Öfverste marskalken Gref. Clas Ekeblad har låtit ristade denna stadiga åminnelse efter Öfver Intendenten ordens Cerem. Mäst. och Ridd. Friherre Carl Hårleman som gjorde denna ort och hela Sverige Heder och Nytt som lefde med allmän högacktning och dog med allmän saknad i Stockholm d. 9 Febr.

MDCCLIII.--

O Fader hvad Du månne heta
 Jehovah Jofus eller Gud
 De Vise Dina Stadgar veta
 De vilde Känna Dina Bud---
 Du varelsernas första Källa
 Som ingen dödlig än förstod
 Må evigt denna sanning gälla
 At jag är blind och Du äst god---
 Du gaf förmögenhet at skilja
 I detta mörker ondt från godt
 Och lämnade åt mänskans vilja
 Den frihet ej naturen fått---

Låt alt som strider mot Din ära,
 Låt alt hvaraf den blir förökt,
 Långt mer än helfvetet förfära,
 Långt mer än Himlen blifva sökt.---
 Låt mig i tacksamt minne sluta,
 Alt godt som Du mig lämnat har,
 Ty människor lyda då de njuta
 Gud är betald när mänskan tar.---
 Låt mig ej all Din godhet skränka
 Inom den krets som jag bebor,
 Jag tusend verldars Gud Dig tror,
 Då tusend verldar Kring mig blänka.---

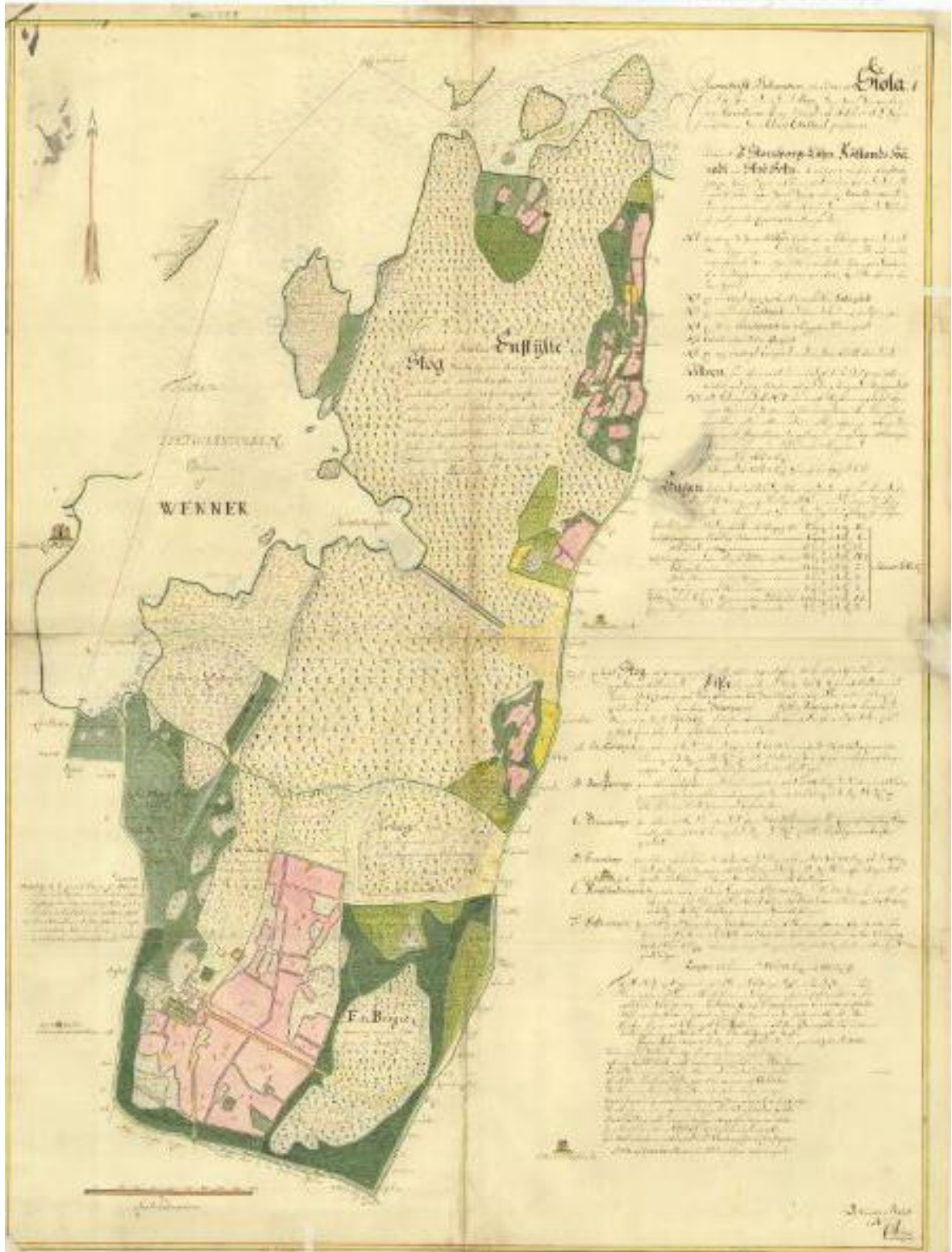
Låt mig ej tro Du skulle ge
 Åt mig den magt at åskan tända
 Och hämnden Kring om jorden sända
 Til den jag tror Din fiende---
 Om jag gör rätt O Låt mig vinna
 Mer styrka på den väg jag far
 Om jag går vilse Låt mig finna
 Den stråten jag förlorat har---
 Må Du mig aldrig se förmäten
 Om någon Nåd Du mig vill ge
 Må Du mig aldrig missnögd se
 Om någon gång jag blir förgäten.---

Hvad andre brutit må bli glömdt
 Hvad andre lida må jag öma
 Må Du en gång om mig så döma
 Som jag om alla andra dömt---
 Fast jag är svag är det min Styrka
 At ha min anda ifrån Dig
 I dag ehvad som händer mig
 Må jag Dig värdigt dyrka---
 Bröd hälsa frid den lotten bliv
 Som Du i dag må mig beskära
 Alt annat neka eller gif
 Alt som det sämjes med Din ära---
 Åt Dig Du Högsta varelse
 Som rymden til Ditt Tempel spände
 Och jorden Satt till altare
 Må alla röster låfsång ge
 Må alla rökverk blifva tände.---

Pope
 Uprest av C E och B H 1790
 J.S.H: Rist: Ste:

Obeliskens med inristad dikt från
 Alexander Pope.

Bilaga 3: "Geometrisk Delination på sätheriet Stola 1" Torsten Lohm 1728.

Bilaga 4: "Plan General des Jardins et Batiments et Environs a Stola" ca år 1750

Bilaga 5: "Charta öfver Tomtplatzen och Trädgården med mera till Säteriet Stola" Författad år 1790 av Anders Sunnerström.

